

Συζήτηση : Γιατί πρέπει η αντίδραση στο crisis tourism να είναι ένα poetry tourism; (του Βασίλη Λαμπρόπουλου)

8/11/22

Ενημερωθείτε

Poets Michael Longley and David Ferry inside the Poetry Center

του **Βασίλη Λαμπρόπουλου** (*)

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2010 η ελληνική ποίηση αντιστάθηκε ομόθυμα και σθεναρά σε μια τάση (κυρίως Ελλήνων ανθολόγων) η οποία επιχείρησε να την προβάλλει διεθνώς και την οποία τάση η ποίηση απέρριψε σαν «crisis tourism». Αντιστάθηκε επικαλούμενη τις πιο συντηρητικές αισθητικές αρχές – το αυτόνομο ποίημα και τον μοναδικό δημιουργό του. Και το έκανε επιτυχημένα,

εξασφαλίζοντας την αδιάλειπτη παραμονή της έξω από κάθε διεθνή λογοτεχνική επισκόπηση και ανθολόγηση. Ακόμα μια φορά η αισθητική αγνότητα εγγυήθηκε μιαν αγοραφοβική ηθική ανωτερότητα, όπως έγινε και με όλες τις μεταπολεμικές ποιητικές γενιές, από εκείνη του 1950 ως του 1980, οι οποίες εξασφάλισαν με παγκόσμια ανωνυμία και αφάνεια ένα υποτιθέμενο ηθικό πλεονέκτημα. Η αντίσταση λοιπόν των ποιητών στην εμπορευματοποίηση της κρίσης στηρίχτηκε στην αντικαπιταλιστική ιδεολογία ενός αναχωρητισμού αφοσιωμένου στην αναζήτηση του «χαμένου κέντρου» και του επαναμαγευμένου στίχου (*Σύσσημον ή Τα κεφάλαια*).

Συμμερίζομαι τις επιφυλάξεις για το «crisis tourism» της Άντζελας Δημητρακάκη («Ελληνική λογοτεχνία – crisis tourism;» *Αναγνώστης*, 5 Αυγούστου 2022), της οποίας το επιστημονικό, θεωρητικό και λογοτεχνικό έργο συνεχίζω να παρακολουθώ και να θαυμάζω (και την οποία ευχαριστώ που διάβασε ένα προσχέδιο αυτού του κειμένου). Έχω όμως παρόμοιες επιφυλάξεις για την εξίσου επικίνδυνη αισθητική ιδεολογία, ειδικά σε μια χώρα που, όπως θαυμάσια λέει η ίδια, «δεν παράγει ανατρεπτική και ριζοσπαστική κριτική της λογοτεχνίας [] ώστε να υπάρξει μια εναλλακτική θεώρηση ως βάση για διεθνή διάλογο». Φοβάμαι ότι, έτσι όπως διεξάγεται, η αντίσταση στον τουρισμό της κρίσης αποσκοπεί στο να προστατεύσει ένα άλλο τουριστικό πρόγραμμα, τον παραδοσιακό τουρισμό της ντόπιας αγοράς. Πρόκειται δηλαδή για «φετχοποίηση» (Δημητρακάκη) η οποία απευθύνεται όχι στον ξένο αλλά στον Έλληνα τουρίστα.

Στα μέσα της δεκαετίας του 2010 παρουσιάστηκε σε πολλές γλώσσες ένα ευρύτατο μεταφραστικό ενδιαφέρον για τη νέα ελληνική ποίηση, όπως είχε παρουσιαστεί και στις δεκαετίες του 1940 και του 1960, όταν ενδιέφερε πολύ ο ρόλος του πολιτισμού σε μια μείζονα κρίση (όπως και αν εννοούσε την κρίση κάθε εποχή), και το οποίο μεταφραστικό ενδιαφέρον εκδηλώνεται στις μέρες μας για την Ουκρανική λογοτεχνία. Ως Καθηγητής που κατείχε Νεοελληνική Έδρα, θεώρησα πως ο καινούργιος μεταγλωττισμένος πλούτος πρόσφερε σε φοιτητές, επιστήμονες και το καλλιεργημένο κοινό ένα αξιόλογο πρόσφατο υλικό. Προσπάθησα λοιπόν να το αναλύσω και να το προβάλω στα

εξασφαλίζοντας την αδιάλειπτη παραμονή της έξω από κάθε διεθνή λογοτεχνική επισκόπηση και ανθολόγηση. Ακόμα μια φορά η αισθητική αγνότητα εγγυήθηκε μιαν αγοραφοβική ηθική ανωτερότητα, όπως έγινε και με όλες τις μεταπολεμικές ποιητικές γενιές, από εκείνη του 1950 ως του 1980, οι οποίες εξασφάλισαν με παγκόσμια ανωνυμία και αφάνεια ένα υποτιθέμενο ηθικό πλεονέκτημα. Η αντίσταση λοιπόν των ποιητών στην εμπορευματοποίηση της κρίσης στηρίχτηκε στην αντικαπιταλιστική ιδεολογία ενός αναχωρητισμού αφοσιωμένου στην αναζήτηση του «χαμένου κέντρου» και του επαναμαγευμένου στίχου (*Σύσσημον ή Τα κεφάλαια*).

Συμμερίζομαι τις επιφυλάξεις για το «crisis tourism» της Άντζελας Δημητρακάκη («Ελληνική λογοτεχνία – crisis tourism;» *Αναγνώστης*, 5 Αυγούστου 2022), της οποίας το επιστημονικό, θεωρητικό και λογοτεχνικό έργο συνεχίζω να παρακολουθώ και να θαυμάζω (και την οποία ευχαριστώ που διάβασε ένα προσχέδιο αυτού του κειμένου). Έχω όμως παρόμοιες επιφυλάξεις για την εξίσου επικίνδυνη αισθητική ιδεολογία, ειδικά σε μια χώρα που, όπως θαυμάσια λέει η ίδια, «δεν παράγει ανατρεπτική και ριζοσπαστική κριτική της λογοτεχνίας [] ώστε να υπάρξει μια εναλλακτική θεώρηση ως βάση για διεθνή διάλογο». Φοβάμαι ότι, έτσι όπως διεξάγεται, η αντίσταση στον τουρισμό της κρίσης αποσκοπεί στο να προστατεύσει ένα άλλο τουριστικό πρόγραμμα, τον παραδοσιακό τουρισμό της ντόπιας αγοράς. Πρόκειται δηλαδή για «φετιχοποίηση» (Δημητρακάκη) η οποία απευθύνεται όχι στον ξένο αλλά στον Έλληνα τουρίστα.

Στα μέσα της δεκαετίας του 2010 παρουσιάστηκε σε πολλές γλώσσες ένα ευρύτατο μεταφραστικό ενδιαφέρον για τη νέα ελληνική ποίηση, όπως είχε παρουσιαστεί και στις δεκαετίες του 1940 και του 1960, όταν ενδιέφερε πολύ ο ρόλος του πολιτισμού σε μια μείζονα κρίση (όπως και αν εννοούσε την κρίση κάθε εποχή), και το οποίο μεταφραστικό ενδιαφέρον εκδηλώνεται στις μέρες μας για την Ουκρανική λογοτεχνία. Ως Καθηγητής που κατείχε Νεοελληνική Έδρα, θεώρησα πως ο καινούργιος μεταγλωττισμένος πλούτος πρόσφερε σε φοιτητές, επιστήμονες και το καλλιεργημένο κοινό ένα αξιόλογο πρόσφατο υλικό. Προσπάθησα λοιπόν να το αναλύσω και να το προβάλω στα

αγγλικά με βιβλιοκρισίες, μελέτες και αναρτήσεις στον ιστολόγιό μου, όπως κάνει κάθε καθηγητής για το αντικείμενό του. Όταν όμως επιζήτησα διάλογο με Έλληνες ποιητές, συνάντησα προς κατάπληξή μου μια απόλυτη άρνηση. Όλοι ήταν πρόθυμοι να συζητήσουν μαζί μου αλλά η μεγάλη πλειοψηφία μου τόνισε πως αρνούνται να ομαδοποιηθούν με οποιονδήποτε τρόπο: «Δεν είμαστε ούτε γενιά ούτε μεταμοντέρνοι ούτε αριστεροί ούτε μελαγχολικοί ούτε γυναίκες ούτε κουήρ ούτε Νότιοι ούτε αποικιοκρατικοί ούτε επιτελεστικοί ούτε καμιά άλλη μεθοδολογική κατηγορία. Δεν δεχόμαστε να μας εντάξουν η κριτική και η φιλολογία πουθενά. Είμαστε ο καθένας μοναδικός ποιητής και μοναδική ποιήτρια».

Τι ζητούσαν; Απαιτούσαν να κριθούν ατομικά και να ερμηνευτούν αποκλειστικά με αισθητικά κριτήρια. Όταν τους απαντούσα πως, αναλύοντας πολιτιστικά φαινόμενα, αναγκαστικά ομαδοποιούμε και γενικεύουμε, και πως δεν είναι δυνατόν να γραφτούν σε ξένες γλώσσες 30 βιβλία για μια δέση 30 ποιητών, όσο αξιόλογοι κι αν είναι αυτοί, μου έκλειναν τη συζήτηση λέγοντας πως τότε είναι καλύτερα να μη γραφτεί τίποτε γι αυτούς. Και έτσι δεν γράφτηκε τίποτε. Μπροστά σε τέτοια περιφερειακή αμυντικότητα, μεταφράσεις, αφιερώματα και εκδηλώσεις γρήγορα σταμάτησαν στο εξωτερικό, το διεθνές κοινό αποκτά πλέον ελάχιστο και αποσπασματικό ελληνικό υλικό και η ποίηση επέστρεψε στη αυτάρεσκη εσωστρέφειά της. Κι εγώ έπαψα να γράφω στα αγγλικά γι αυτό το τόσο σημαντικό υλικό. Το ενδιαφέρον μου παραμένει αμείωτο αλλά δεν είναι πια σε διάλογο με ξένους συναδέλφους, συγγραφείς και φιλέλληνες.

Και όμως θα μπορούσε να έχει υπάρξει μια διαφορετική αντίδραση στο «crisis tourism», μια αντίδραση με βάση όχι την ποιητική αυτονομία και εγωπάθεια αλλά στοιχεία όπως κώδικας, ύφος, τάξη, φύλο, εθνικότητα, ταυτότητα, ιστορία, τραύμα, τόπος, κανόνας και εξουσία. Όπως παρατηρεί η Δημητρακάκη, η «αποικιακή λογική [] σε ωθεί να θεωρείς ότι η 'κρίση σου' είναι το κεφάλαιο που διαθέτεις και μπορείς να εκμεταλλευτείς». Όμως η εναλλακτική στάση δεν είναι να απολαμβάνεις αισθητικά το ρόλο του θύματος της κρίσεως αλλά να υπονομεύεις ποιητικά την αποικιακή λογική. Λογοτέχνες που

υιοθέτησαν αυτή τη λογική και πρόσφεραν «μια εξωτική θεματολογία της περιφέρειας» διαπίστωσαν, όπως και πάλι παρατηρεί η Δημητρακάκη, πως το εξωτικό διατηρεί «το ενδιαφέρον της αγοράς» μόνον «αν εξυπηρετεί τον συνολικό προσανατολισμό του *status quo*». Υπάρχουν όμως και λογοτέχνες που οικειοποιήθηκαν την αποικιακή λογική για να τη βραχυκυκλώσουν και να την αχρηστεύσουν. Η αντίδραση στην πρόκληση του «*crisis tour*» μπορεί θαυμάσια να είναι μια υπονομευτική κριτική κωδίκων, θεσμών, κανονικότητας και αγοράς. Το αποδεικνύουν εδώ και δεκαετίες ριζοσπαστικές λογοτεχνικές και ερμηνευτικές τάσεις όπως οι *subaltern*, *post-colonial*, *diaspora*, *queer* και *post-humanist*.

Η ελλαδική αντίδραση δεν τόλμησε κάτι αντίστοιχο, κι αυτό είναι ζήτημα μέγα. Θα ήταν συναρπαστικό αν κάποιοι ποιητές μας, απορρίπτοντας τον τουρισμό της κρίσης, συγκροτούσαν τη δική τους ξενόγλωσση ανθολογία ποιημάτων, λογοτεχνική ιστορία και συλλογή δοκιμίων, αντιπροτείνοντας τη δική τους εκδοχή του συγγραφικού γίνεσθαι. Δυστυχώς αγνόησαν την πρόκληση των ξένων μεταφράσεων και ερμηνειών, αδιαφόρησαν για διεθνείς συζητήσεις, κλείστηκαν στο καβούκι τους και έμειναν σταματημένοι στην προοδευτική Μαρξιστική αισθητική του Μανόλη Λαμπρίδη (*Επιθεώρηση Τέχνης*, 1955) στο όνομα μιας καλοπροαίρετης αλλά τελικά ηθικολογικής απομόνωσης. Με αποτέλεσμα να αναρωτιόμαστε σήμερα «γιατί δεν μας διαβάζουν στο εξωτερικό» (Νίκος Α. Μάντης). Απλούστατα, επειδή φοβόμαστε πως, αν δεν μας διαβάσουν όπως *εμείς* θέλουμε, τότε θα μας υποβάλουν σε «*crisis tourism*», και έτσι καλύτερα να μη μας διαβάσουν καθόλου. Γιατί όμως να σκεφτόμαστε πάντα με βάση τους δικούς τους όρους του παιχνιδιού;

Με άλλοθι την απόρριψη του «*crisis tourism*», η ελληνική ποίηση παρέμεινε εγκλωβισμένη σε ένα **poetry tourism** όπου περιηγείται και διαιωνίζει παραδοσιακούς μηχανισμούς πολιτιστικού ελέγχου και κανονικοποίησης (εθνικούς ποιητές, επετείους, καλολογίες, τοπογραφίες, παραδόσεις), και αυτό-προστατεύεται με συγγραφικό ατομικισμό από τον τρομερά απαιτητικό διεθνή διάλογο. Πρόκειται για μια εγχώρα «αστική ηγεμονία» (Δημητρακάκη) που

αντιστέκεται στην «αποικιοποίηση» του εξωτερικού τουρισμού (της κρίσης) εξασκώντας την κρυπτο-αποικιοποίηση του εσωτερικού τουρισμού (της τέχνης), συγκεκριμένα, μιας γλαφυρής, λυρικής και αυθεντικής ποίησης που γράφει ο γνήσιος, ανιδιοτελής και βασανισμένος ποιητής (Κική Δημουλά και Τίτος Πατρίκιος). Για να αποφύγει τον ξένο τουρισμό της κρίσης, ο στίχος καταφεύγει στον εγχώριο τουρισμό της τέχνης.

Πολύ πρόσφατα, ορισμένοι ποιητές που δυσανασχετούν με την εθνική εσωστρέφεια άρχισαν να αναζητούν τρόπους αντίστασης οι οποίοι στηρίζονται σε διεθνή συνεργασία και αλληλεγγύη, όχι λογοτεχνικότητα και απομονωτισμό, και να δημιουργούν καινοτόμους πυρήνες λογοτεχνικής συσπείρωσης. Αυτό είναι ένα πολύ υποσχητικό ξεκίνημα για το οποίο θα χρειαστεί να ξεπεραστούν ενστικτώδεις αγκυλώσεις που προτιμούν να κρυφτούν από κάθε τι ανοίκειο, διαφορετικό και συλλογικό παρά να αναμετρηθούν ποιητικά, ιδεολογικά, και πολιτικά μαζί του.

(Ο Βασίλης Λαμπρόπουλος είναι Ομότιμος Καθηγητής της Νεοελληνικής Έδρας Κ. Π. Καβάφη στα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν*